

Labrador voor de kleine man

Groepsfoto van de nieuwe top van de rechterlijke macht, met derde van links Reinier van Zutphen, 2012.

ANP

Reinier van Zutphen in Den Haag. Hij werd in maart dit jaar beëdigd als Nationale Ombudsman.

An-Sofie Kesteleyn

Freek van den Bergh

Zijn benoeming tot Nationale Ombudsman lijkt een breuk met de felle stijl van zijn voorganger, Alex Brenninkmeijer. Hoe stevig is jurist Reinier van Zutphen als hoeder van de belangen van de burger?

DOOR JAN TROMP FOTO AN-SOFIE KESTELEYN

Naar Reinier van Zutphen, als Nationale Ombudsman opvolger van de onverschrokken Alex Brenninkmeijer, kun je op

tenminste twee manieren kijken. Van Zutphen was al ombudsman nog voordat hij het werd - dat is de eerste kijk. Een scherp oog voor wat er misgaat en gedreven om dat ook openlijk te benoemen. In een vorig leven was hij rechter en daarnaast voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak. 'Als mensen de indruk krijgen dat het bij ons rechters nog steeds closed shop is, waar we elkaar de hand boven het hoofd houden omdat we elkaar zo goed kennen, dan moeten we daar van af,' verklaarde hij in 2009 in een gesprek met NRC Handelsblad. Het klonk als een proclamatie. 'De burger wil verantwoording,' zei Van Zutphen.

Recent publiceerde ombudsman Van Zutphen een rapport over gijzelingen. Duizenden mensen die boetes niet betalen, in veel gevallen niet kunnen betalen worden gegijzeld. Wie bijvoorbeeld zo ongelukkig is in het bezit te zijn van een onverzekerde brommer krijgt een boete van 330 euro. Als betaling uitblijft, kan het bedrag al snel oplopen tot 990 euro. Dan volgen gijzeling en de cel. Het is niet dat de boete daarmee is voldaan.

Die gijzelingen leveren een bijna klassiek beeld op van de kleine man, verpulverd door het systeem. Van Zutphen: 'Mensen met financiële problemen horen niet thuis in de gevangenis vanwege gijzeling. Het lost niets op.' De Nationale Ombudsman is er voor het democratisch evenwicht en daarmee als vanzelf voor de tegenspraak tegen het openbare gezag dat het gemak van de macht aan zijn zijde vindt.

Hoe scherp aan de wind zeilt Van Zutphen? De Belastingdienst gaat digitaal. Vorige week kondigde de Ombudsman een onderzoek aan naar het verdwijnen van de blauwe envelop. Hij zei dat hij veel signalen heeft ontvangen van verontruste

burgers. Wie op de website van de Ombudsman 'Henriquez' intikt, de man aan wiens leven in juni een einde kwam door een nekklem van de Haagse politie, krijgt te lezen dat de zoekopdracht niets heeft opgeleverd. De Inspectie Veiligheid en Justitie, niet de Ombudsman, is een onderzoek begonnen naar het gebruik van de nekklem. Wie 'gasboringen' intikt, toch de nationale vloek van 2015 krijgt één resultaat. Uit 2002. Dit is een tweede manier om naar de Nationale Ombudsman te kijken.

Van Zutphen kwam begin dit jaar, na een periode van neergang. Er rustte een zekere doem op de functie. Guido van Woerkom had het in mei 2014 moeten worden. Hij was hoofd directeur van de ANWB, in wezen een lobbyclub. Tot dan toe waren geleerde mannen aangetrokken voor dit hoge college van staat. Marten Oosting bijvoorbeeld was in de jaren tachtig hoogleraar bestuursrecht, vervolgens twaalf jaar Ombudsman en daarna lid van de Raad van State. Van Woerkom struikelde nog voordat hij was begonnen.

Het ambt lijkt kwetsbaarder geworden. Irritatie in de politiek en gekwetstheid over terechtwijzingen liggen op de loer. Naar een woord van Herman Tjeenk Willink, oud vice-voorzitter van de Raad van State, geldt: 'Zonder tegenspraak heb je geen samenspraak meer.' Wordt tegenspraak nog wel gewaardeerd?

Eind 2012 had het Kamerlid Pieter Litjens lucht gegeven aan de ergernis in VVD-gelederen over de Ombudsman van dat moment: 'Als de heer Brenninkmeijer de Kamer op de schop wil nemen, moet hij zelf de politiek in gaan.' Burgers, meende het Kamerlid, hebben recht op een 'neutrale' ombudsman. Eentje die niet voortdurend de kat de bel aanbindt: 'Het kan geen kwaad om iets een keer niet te zeggen.'

Voor zijn krant NRC Handelsblad schreef de ervaren journalist Marc Chavannes tien jaar lang fijnzinnige waarnemingen over de Haagse mores. Een element dat dikwijls terugkeerde was de groeiende afkeer onder Haagse bestuurders van wat Chavannes 'tegenmacht' noemde. 'Adviezen van de Raad van State, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, de Nationale Ombudsman en andere snuggere colleges worden bij voorkeur onder de mat geveegd.'

Ombudsman Brenninkmeijer had in 2011 bijgetekend voor zes jaar. Hij hield het niet vol. Na twee jaar werd de kritiek te zwaar om te dragen. Brenninkmeijer verdween naar de Europese Rekenkamer in Luxemburg.

De gemankeerde ombudsman Van Woerkom vertelde in een terugblik in NRC Handelsblad dat de selectiecommissie van Kamerleden bij hem was uitgekomen omdat men geen 'steile jurist' meer wilde die 'de maat neemt'.

Er waren in de nieuwe ronde 65 sollicitanten. Naarmate de jurist Van Zutphen verder kwam in de procedure, kreeg hij meer zin in de baan. Hij werd in januari van dit jaar als enige voorgedragen. Na vijftien maanden was er weer een Nationale Ombudsman, de vijfde.

In 2011 had hij een groot interview aan De Groene Amsterdammer gegeven, hij was toen vice-president van het College van Beroep voor het bedrijfsleven, dat oordeelt in geschillen van sociaal-economische aard. Het vraaggesprek ging onder andere over het kabinetsplan om de griffierechten drastisch te verhogen. Wie naar de rechter wil of in een rechtzaak wordt betrokken, zou voortaan moeten opdraaien voor de kostprijs van die exercitie.

Van Zutphen had wel drie kwalificaties klaar liggen: 'ongelooflijk stom', 'onzalig' en 'rampzalig'. Hij gaf een lichtbeeld ontleend aan het volle leven: 'Als jij als loodgieter eerst het driedubbele

moet investeren om een openstaande vordering te incasseren - welke rechtsbescherming heb je dan nog? En als de overheid het de burger onmogelijk maakt om tegen diezelfde overheid te procederen, zijn we wel een grensje over, zou ik denken.'

Ook over de plannen van de politiek om minimumstraffen in te voeren, kon hij zich opwinden. 'Mijn verwijt is', zei hij destijds, 'dat de beleidsmakers niet onderzoeken óf de samenleving inderdaad zo onveilig is als wordt gesteld en of die strenge regels dat ook oplossen. Ze geloven in de regel als effectief normerend instrument. Geloof in de regel is het ergste wat je kan overkomen.'

Hoe stevig is de ombudsman Van Zutphen? In augustus kwam onder zijn verantwoordelijkheid een hard rapport uit over het drama van het persoonsgebonden budget. De belangen van de burgers, luidde de conclusie, zijn door het kabinet ernstig uit het oog verloren. Maar het rapport was vergaand voorbereid door de interim-ombudsman, Frank van Dooren, die de honneurs waarnam na de val van Van Woerkom. Het was zijn bevinding dat de burger het slachtoffer was geworden van 'politieke flinkheid en drang naar efficiency'.

Dr. René Westra is voormalig bestuurslid bij het gerechtshof in Arnhem. Hij won met Van Zutphen vorig jaar een prijs voor een gezamenlijke inleiding voor de SSR, het opleidingsinstituut van de rechterlijke organisatie. Westra: 'Als het nodig is, is Reinier hard, als hij overtuigd is van het juiste laat hij zich niet opzijschuiven. Dat is eigen aan een rechter. Maar hij polariseert niet, hij zoekt continu de balans tussen twee kanten. Dat is ook eigen aan een rechter.'

Van Zutphen lijkt meer van de samenspraak dan van de tegenspraak en geeft zo een nieuwe inkleuring aan de functie van Ombudsman. Een die de politieke elite vermoedelijk beter

bevalt.

Winfried van den Muijsenbergh, advocaat bij adviesbureau Loyens & Loeff in Rotterdam, kent Van Zutphen van het Center for international legal cooperation. Het is een stichting die aan ontwikkelingssamenwerking doet op juridisch gebied.

Voor een ombudsman, meent Van den Muijsenbergh, geldt: pick your battles. Je kunt niet voortdurend barricaden beklimmen. 'Ook de toon doet ter zake. Ik dacht bij de vorige ombudsman vaak genoeg: moet dat nou zo. Ik had er niks mee. Reinier zal niet schromen zich te laten horen als de dingen fout gaan. Maar zijn toon is integer en welwillend.'

Van Zutphen zelf zei eerder dit jaar over zijn oude baan als rechter: 'Wat je zegt moet acceptabel zijn voor alle partijen, ook voor de verliezende partij. De aanvaarding van je oordeel is ook heel erg belangrijk. Dat is in het werk als ombudsman niet heel erg anders.'

Als toon inderdaad ter zake doet, en als oordelen voor iedereen acceptabel moeten zijn, ontwikkelt zich een markant verschil met de vorige ombudsman, Brenninkmeijer. Deze is inmiddels deeltijd-hoogleraar in Utrecht, in april hield hij zijn oratie over de rechtsstaat. Voor de radio gaf hij deze conclusie: 'Je ziet dat veel onderwerpen enorm gepolitiseerd worden en dat daardoor het denken tot stilstand komt. Alles moet heel flink zijn, repressief. Of het nu om de bed- bad- en broodregeling voor asielzoekers gaat of om de gasboringen waar tientallen jaren lang het geld voorop stond en niet de bedreigingen voor Groningse burgers. De politiek staat niet open voor kritiek op de politiek. En dat vind ik heel beklemmend in Nederland.'

Van Zutphen: 'Het gaat mij erom dat overheid en burger samen tot het te bereiken resultaat komen: een samenleving waarin alles goed geregeld is en mensen weten waar ze aan toe zijn.'

In 1976 publiceerde de toenmalige voorzitter van de Tweede Kamer, Anne Vondeling, een boek onder de titel Lam of leeuw. Het ging over de vraag of de Kamer nog een 'seismograaf van de samenleving' was dan wel 'een papieren poes', 'een bloedeloze stempelmachine'.

Brenninkmeijer zag het als zijn taak te vechten en brullen als een leeuw. Het is een vorm van strijdbaarheid die niet in het profiel van Van Zutphen past. De NRC vroeg hem of hij zichzelf kon voorstellen, hoog van de toren blazend naar een minister. 'Dat ga ik helemaal niet doen, daar houd ik niet van.' Geen leeuw dus, maar daarmee ook nog geen lam. Vermoedelijk komt Van Zutphen uit ergens ter hoogte van de Labrador: waaks, maar op gedomesticeerde wijze.

Amerikaanse bus

In 2014 ontving de Nationale Ombudsman ruim 36 duizend klachten. Het instituut, ruim dertig jaar geleden opgericht, telt 170 medewerkers. Toch weet niet iedereen de weg te vinden. In een Amerikaanse schoolbus maakt Van Zutphen daarom een roadshow door de provincies. In september begon hij in Utrecht. Voor veel mensen lijkt de drempel naar de ombudsman hoog, voor menigeen is het formuleren van een klacht in een telefoongesprek of per e-mail een moeilijke aangelegenheid. 'Niet iedereen heeft een buurman die zegt: ik bel wel voor je naar de Ombudsman.' Daarom wil Van Zutphen mensen gaan opzoeken in hun eigen omgeving.

Klein bier

De Nationale Ombudsman heeft sinds jaar en dag een column in De Telegraaf. De toon is verzoenend, de problemen vallen in de categorie klein bier. Het gaat bijvoorbeeld over een ondernemer die klaagt over teruglopende omzet vanwege straten die openliggen. Of over een man die van een telefoniste de naam van een ambtenaar wil weten, maar deze niet krijgt omdat

de telefoniste zegt door te verbinden. Enfin, aan het eind van het touwtrekken concludeert de ombudsman dat het op zijn plaats is 'dat de overheid namen van medewerkers geeft als men daarnaar vraagt'.

1960

Geboren in Wageningen

1978-1985

Erasmus Law School, Rotterdam

1986-1992

Opleiding tot rechter

1990-1992

Referendaris bij het Europees Hof van Justitie in Luxemburg

1992-2007

Rechter in Almelo, Amsterdam, de Antillen, Alkmaar

2007-2009

(Vice-) president College van Beroep voor het bedrijfsleven, tevens voorzitter Nederlandse Vereniging van Rechtspraak (2007-2012)

2009-2015

Nationale Ombudsman

2015-heden

Vice-president rechtbank Utrecht

Zie ook

Nationaleombudsman.nl